

Dr. sc. Ana Vizjak
Hotelijski fakultet, Opatija

GOSPODARSKA SURADNJA REPUBLIKE HRVATSKE I EUROPSKE UNIJE

Ciljevi osnivanja i razvoja Europske unije (EU) bili su početno utvrđeni Rimskim ugovorom, a kasnije su dopunjavani, tako da se s pozicije zajedničkog tržišta ubrzo krenulo ka gospodarskoj i političkoj uniji, jedinstvenom tržištu i na kraju monetarnom sustavu.

Europski integracijski procesi izravno su utjecali, a ubuduće će još više utjecati i na zemlje koje nisu članice EU uključujući i Hrvatsku.

Međutim, s početka 90-ih godina, zbog rata u Hrvatskoj i oko nje, bili su prekinuti već uspostavljeni tijekom dobara i usluga između Hrvatske i zemalja članica Europske unije ili su, iz istih razloga, bitno umanjeni.

U promišljanju o budućem razvoju gospodarske djelatnosti u Hrvatskoj treba početi od sadašnjeg stanja, putova i načina kako se do tog stanja došlo. Kao nužan uvjet približavanja Europskoj uniji potrebno je najprije transformirati hrvatsko gospodarstvo, tj. pripremiti ga za buduću suradnju sa Zapadom, a prvenstveno Europskom unijom.

Transformacija u području vlasništva nije cilj ni svrha sama sebi. Ona je nužan uvjet, između ostalog i za uspostavljanje i razvijanje poduzetničkoga gospodarstva i tome primjerenih metoda upravljanja s ciljem približavanja zapadnim gospodarstvima i posebice Europskoj uniji.

Danas je posve evidentno da proces uspješne transformacije i restrukturizacije kao i daljnji značajni razvitak hrvatskoga gospodarstva neće biti moguće ostvariti bez dodatnog kapitala. Budući da ovoga nema i za dogledno vrijeme neće ni biti iz domaćih izvora ili barem ne u dovoljnoj mjeri, nužno je otvoriti vrata kapitalu iz inozemnih izvora.

Ključne riječi: *Europska unija, gospodarstvo, gospodarski razvoj, suradnja, hrvatsko gospodarstvo, vlasništvo, transformacija, kapital, kapitalna ulaganja*

1. UVOD

Europska unija predstavlja sustav više integracijskih cjelina povezanih u jednu cjelinu. Ona se sastoji od Europske ekonomske zajednice (EEZ), Europske zajednice za ugljen i čelik (ESCS), Europske zajednice za atomsku energiju (EUROATOM) i Europske tehnološke zajednice (ETC). Europska ekonomska zajednica (EEZ) osnovana je Rimskim ugovorom 25. 3. 1957. koji je stupio na snagu 1. 1. 1958. godine. Osnivači su bile zemlje tzv. "male Europe" a potom su u nju ušle V. Britanija, Danska i Irska (1973.), a zatim Grčka (1981.), te Portugal i Španjolska (1986.), a nakon toga 1996. u organizaciju su ušle Švedska, Austrija i Finska.

Ciljevi EEZ-a bili su početno utvrđeni spomenutim Rimskim ugovorom, a kasnije su dopunjavani, tako da se s pozicije zajedničkog tržišta ubrzo krenulo ka gospodarskoj i političkoj uniji, te jedinstvenom tržištu i monetarnom sustavu, što je djelomično i ostvareno ili je pred potpunim ostvarenjem. Zadaća je EEZ-a da uspostavljanjem zajedničkog, a potom jedinstvenog tržišta i postupnim usklađivanjem gospodarskih politika, osigura harmoničan razvitak privrede, ubrzano podizanje životnog standarda ljudi i uspostavljanje što tješnje veze među članicama.

Da bi se ostvarili svi ciljevi i zadaci, zemlje članice EEZ-a su se sporazumjele da pod određenim uvjetima i vremenu rade na:

- ukidanju carina i kvantitativnih ograničenja vezanih za uvoz i izvoz roba kao i otklanjanje drugih smetnji s istim posljedicama,

- uspostavljanje zajedničke privredne politike i tarifa prema trećim zemljama,

- ukidanje prepreka slobodnom kretanju ljudi, usluga, znanja i kapitala unutar zajednice,

- uvođenje zajedničke politike u oblasti poljodjelstva i prometa uz osiguranje pune konkurencije na Zajedničkom tržištu,

- primjena postupaka kojima se osigurava koordinacija privrednih politika zemalja, država članica,

- izjednačavanje platnih bilanci i internog zakonodavstva u mjeri koja je neophodna za funkcioniranje Zajedničkog tržišta,

- formiranje Europskog socijalnog vijeća radi poboljšanja uvjeta zaposlenih i podizanje njihovog životnog standarda,

- formiranje Europske investicijske banke radi olakšanja izvoza stvaranjem dodatnih izvora financiranja,

- pridruživanje zajednicama prekomorskih zemalja i teritorija s namjerom unapređenja trgovine s tim zemljama kao i pružanje pomoći njihovim gospodarstvima i društvenom razvoju.

Vrijeme za ostvarenje ovih zadataka bilo je određeno rokom od 12 do 15 godina u tri etape po 4 godine.

2. EKONOMSKA MOĆ EUROPSKE UNIJE

Europska unija, odnosno zemlje članice već danas pokrivaju površinu od 2362 tisuće km². Na tim prostorima živi 344 tisuće ljudi s gustoćom od oko 120 stanovnika na jedan km². Njihov bruto nacionalni proizvod je već 1989. iznosio 404,2 US \$ i svake se godine povećavao. Povećanje nije bilo skokovito već je odražavalo stvarno stanje gospodarskog napretka cijele integracije. Jedino je 1993. godina bila u malom padu, no već iduće razdoblje, nakon pomoći nekim granama gospodarstva, označava daljnji rast. Udio zemalja članica EEZ-a u svjetskoj proizvodnji iznosio

je 1989. godine 23% dok je njihov udio u svjetskoj trgovini iznosio iste godine 39,5%.¹

Ekonomska moć Europske unije u usporedbi s drugim trima grupacijama zemalja u svijetu predočava se u tablici 1.

Razvidno je da EU predstavlja tržište koje je po broju potrošača veće nego SAD ili Japan. To je jedno među najvećim tržištima svijeta s tendencijom da se još više povećava prijemom novih članica. Gospodarske mogućnosti koje pruža taj integracijski prostor ne bi mogla zadobiti niti jedna europska država pojedinačno.

Ako se tom integracijskom području pribroje i istočnoeuropske zemlje koje teže integraciji u Europsku uniju, dolazi se do podataka koji stvaraju od Europe najveću gospodarsku silu suvremenoga gospodarskog i političkog svijeta.

3. EUROPSKA UNIJA I GOSPODARSKA SURADNJA S TREĆIM ZEMLJAMA UKLJUČUJUĆI I REPUBLIKU HRVATSKU

Suvremeni europski integracijski procesi neumoljivo su utjecali, a u budućnosti još će više utjecati i na zemlje koje nisu direktne članice Europske unije uključujući i Republiku Hrvatsku,

Tablica 1. Bruto proizvod za EU, SAD, Japan i Hrvatsku od 1989. do 1993. godine (tekuće cijene)

	Bruto proizvod u tekućim cijenama u mlrd US \$						
	"000" km ²	"000" stanovnika 1990.	1989.	1990.	1991.	1992.	1993.
EU	2362	344	404,2	502,8	523,8	546,9	537,4
SAD	9363	249	5132,1	5393,1	5610,8	5916,2	6259,9
Japan	377	123	2870,4	2954,2	3371,0	3655,5	4214,1
Hrvatska	56	4,7	16,4	24,4	16,8	9,9	11,7

Izvor: Statistički ljetopis 1996. Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1996. 621-633

Tablica 2. Bruto proizvod po stanovniku (tekuće cijene) EU-a, SAD-a, Japana i Hrvatske od 1989. do 1993. godine

	u US\$				
	1989.	1990.	1991.	1992.	1993.
EU	13806,6	17095	17686	19086	18350
SAD	20626	21451	22202	23487	24302
Japan	23314	23912	27203	29305	33802
Hrvatska	3496	5106	3510	2079	2440

Izvor: Statistički ljetopis 1996. Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1996. str. 633

¹ Ritchie, J. R.: Assessing the impact of hallmark events: conceptual and research issues. Journal of Travel Research. London 1995. p. 10.

stoga što i sama ta Zajednica pridaje sve veću pozornost gospodarskom povezivanju s drugim zemljama Europe, pa i izvan nje, bilo izravno, direktnom suradnjom integracije, ili putem odnosa samih zemalja članica Europske unije s pojedinim zemljama nečlanicama.

Cilj je daljnje suradnje da se osigura slobodan tijek ljudi, dobara, usluga i kapitala pod uvjetima koji se uspostavljaju na europskom odnosno međunarodnom tržištu.

To je novi oblik mogućeg odnosa Europske unije i zemalja nečlanica, a koristi se kao jedan od načina koji vodi u članstvo Zajednice.

Hrvatska također može koristiti navedene mogućnosti. No, to u mnogome ovisi i o samoj Hrvatskoj, njezinoj sposobnosti da prihvati i primijeni ekonomske, tržišne, socijalne, pravne i slobodarske standarde, kriterije, odnose i oblike koji se primjenjuju u Europskoj uniji. Pritom je potrebno naglasiti da se odnosi kreiraju na taj način da se u svakodnevnom životu stvarnost ne sukobljava s proklamiranim oblicima života i djelovanja. U tablici 3 prikazuje se ostvareni izvoz i uvoz Hrvatske prema Europskoj uniji.

Tablica 3. Izvoz i uvoz Hrvatske prema Europskoj uniji od 1990. do 1996.

Godina	u "000" US\$	
	Izvoz	Uvoz
1990.	1.242.988	1.826.102
1993.	2.245.092	2.630.337
1994.	2.530.556	3.096.111
1995.	2.671.924	4.663.916
1996.	2.302.586	4.625.358

Izvor: Statistički godišnjak Hrvatske 1991. str. 274., SLJH 1995. str. 316-317. i Priopćenje Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske XXXIII. br. 12. 2. 12. 1997. str. 10.

Usporedba dosadašnje suradnje Europske unije sa srednjoeuropskim i istočnoeuropskim zemljama uključujući Hrvatsku pokazuje određene pokazatelje u korist Hrvatske.

Zemlje real socijalizma dugo su bile zatvorene prema zemljama Zapada, pa tako i prema EU. Suprotno tome, ex-Jugoslavija, a posebice Hrvatska, imala je uspješne odnose gospodarske suradnje sa zemljama obiju integracija, EEZ-a i EFTA-e. Više od 40 % ukupne međunarodne razmjene ex-Jugoslavije i oko 60 % Hrvatske, odvojeno gledano, realiziralo se u razmjeni s tim integracijama ili drugim zemljama Zapada.

Izrazitija međunarodna razmjena i otvaranje prema Europi i svijetu od strane istočnoeuropskih zemalja počinje tek početkom osamdesetih godina, što znači oko 20 do 25 godina kasnije od Hrvatske, i to pretežito putem SEV-a. Glavnina međunarodne razmjene istočnoeuropskih zemalja odvijala se uglavnom između zemalja članica tog udruženja.

Početak devedesetih godina i nametnutog rata Hrvatskoj od strane srpskog agresora, bili su prekinuti već uspostavljeni tijekovi dobara i usluga između Hrvatske i zemalja članica EEZ-a sada EU-a i EFTA-e.

S druge strane, istočnoeuropske zemlje upravo u tom vremenu razvijaju uspješnu suradnju sa zemljama članicama obiju europskih integracija i postižu zamjetne gospodarske rezultate. Nakon uspješnih razgovora, 1991. godine potpisani su sporazumi o suradnji između EEZ-a sada EU-a s jedne strane, te Češke, Slovačke, Poljske i Mađarske međusobno. Potpisani sporazumi bitno su približili istočnoeuropske zemlje potpisnice EEZ-u i poboljšali njihov položaj, tretman i status u odnosu na onaj u kojem se našla Republika Hrvatska. Sporazumi su definirali uvjete o pridruženom članstvu, nazvanom "Europski sporazumi"² koji zemljama potpisnicama pomažu lakše ostvarivanje punopravnog članstva u Europskoj uniji kao cjelini. Sporazumi osim stvaranja međusobne slobodne trgovačke zone, sadrže i odredbe o gospodarskoj i financijskoj suradnji, kulturnoj razmjeni i političkom dijalogu.

Nakon toga počinju razgovori s istom ili sličnom svrhom EEZ-a sada EU-a s Bugarskom i Rumunjskom, a u tom se pravcu vode i razgovori s Albanijom i novim baltičkim državicama koje su u novije vrijeme ostvarile svoju samostalnost.

Europska unija preuzima istovremeno na sebe odgovornu ulogu usmjeravanja pomoći razvijenih zemalja Zapada, zemljama Istočne i Srednje Europe. U cilju ostvarivanja te zadaće poduzima se više aktivnosti među koje se može uvrstiti koordinacija razvojne i financijske pomoći Grupe 24., osnivanje Europske banke za obnovu i razvoj, te realizacija programa PHARE.³

Planirane su aktivnosti imale za cilj pomoć gospodarskim reformama zemljama koje prihvaćaju tržišnu ekonomiju i građansko društvo, i pomažu

² Vidi: The European Community and its Eastern Neighbours European documentation, 8/1990. Office for Official Publications of the EC-s, Luxembourg 1990. str. 7-10.

³ XXV General Report on the activities of European Community 1991. Commission of the EC-s, Brussels, Luxembourg 1992. str. 3.

transformacijske procese u tim zemljama. Osnovana Europska banka za obnovu i razvoj treba potpomoci privatne i poduzetničke inicijative i razvijanje višestranačkog demokratskog sustava, pluralizma vlasništva i drugo potrebno za razvoj tržišnog gospodarstva.

Za daljnje uspješne odnose između Hrvatske i Europske unije navedena saznanja od izuzetne su važnosti, posebice ona koja uvjetuju uvjete i kriterije za uspostavljanje uspješne suradnje i razvoja takvih njihovih oblika kojima se otvara put u europske institucije i integracije.

Posebice za Hrvatsku interesantne su i neke nove inicijative za međusobno povezivanje zemalja Srednje Europe na podregionalnoj europskoj razini kao što su CEFTA ili SECI. Razumije se da takvo gospodarsko i političko povezivanje mora odgovarati interesima Hrvatske. Glede toga Hrvatska ima pozitivno iskustvo sa Zajednicom Alpe - Jadrana, osnovanom s kraja sedamdesetih, odnosno s početka osamdesetih godina. Zajednica okuplja granične regije Austrije, Italije, Njemačke, Švicarske, Mađarske, Hrvatske i Slovenije i danas pridonosi razvitku aktivnosti koje su od interesa za Hrvatsku.

Zajednice toga tipa mogu povezivati različite interese i gospodarstva ne samo odnosnih regija nego i zemalja čiji su integralni dio. Pravilno koncipirane i vodene, ovakve regijske zajednice mogu biti i način da se zemlje nečlanice približe europskim integracijama.

Upravo to su bili primarni ciljevi provedenih akcija povezivanja pojedinih europskih zemalja kroz i u obliku Kvadrigonale (1989.) koja je prerasla u Heksagonalu. Cijeli proces je bio inspiriran idejom uspostavljanja naravne ravnoteže europske suradnje, uključujući i potrebu reintegracije Europe koja ne bi mimošla ni zemlje Europske unije i EFTA-e. Iako ovi procesi nose u sebi dobru i progresivnu namjeru, može se dogoditi da izborom pogrešnih vodećih ljudi, prerastu u zlo i ostvare retrogradne ideje kojima se treba suprotstavljati.

Ove bi se ideje u njihovu dosljednijem obliku mogle shvatiti kao namjera prevladavanja ili ublažavanja društvenogospodarstvenih razlika između Istoka i Zapada, Sjevera i Juga i uspostavljanja gospodarske i političke ravnoteže između pojedinih dijelova Europe.⁴

Za uključivanje Republike Hrvatske u europske integracije i uspješnu suradnju, potrebno je proučiti odnose koji su uspostavljeni u ranijem društvenom uređenju između bivše Jugoslavije i EEZ-a. Ta je bivša država u najvećem dijelu svoje gospodarske razmjene dobara i usluga s EEZ-om bila predstavljena u toj Zajednici upravo većinskom razmjenom dobara i usluga porijeklom iz Hrvatske. Dovoljno je samo ukazati na pomorski promet, turizam, lučki i morski promet, te brodogradnju.

Istaknuta uloga Hrvatske proistjecala je prvenstveno zbog njezinih zemljopisnih, prometnih i prirodnih resursa čije je korištenje bilo u interesu Hrvatske, ali i bivše Jugoslavije u cjelini, a pomoću kojih je održavana ravnoteža u vanjskotrgovinskoj platnoj bilanci zemlje.

Potrebno je također istaći da je bivša Jugoslavija imala od strane EEZ-a dvojaki tretman. Primjerice, kada je bilo u pitanju financiranje pojedinačnih projekata, nju se svrstavalo u grupu srednje razvijenih zemalja. Međutim, u globalnoj politici zemalja članica EEZ-a ona se svrstavala u sredozemne zemlje. Vjerojatno će i ubuduće u tom okviru i kontekstu Republiku Hrvatsku doživljavati kao srednje razvijenu srednjoeuropsku i sredozemnu zemlju koja je dio zapadnoeuropskog civiliziranog i povijesnog kruga.

Protivno istočnoeuropskim zemljama, sveza bivše Jugoslavije s EEZ-om sada EU-om imala je višegodišnji kontinuitet. Ona je s EEZ-om bila povezana Sporazumom o suradnji iz 1980. godine, a koji je stupio na snagu 1983. godine. To je bio Sporazum "sui generis", a obuhvaćao je suradnju na području trgovine, energetike, poljoprivrede, znanstvenotehnoloških istraživanja i prometa. Gotovo istovremeno potpisan je i sporazum i o suradnji s Europskom zajednicom za ugljen i čelik.

Navedene je sporazume pratio i čitav niz Protokola kojima su se pojašnjavali sadržaji i aktivnosti na njihovome provođenju.

Raspadom bivše Jugoslavije i proglašenjem nezavisnosti Hrvatske i Slovenije, jugoslavenska je federacija formalno-pravno prestala postojati. U takvoj je situaciji Sporazum EEZ-a sada EU-a s bivšom SFRJ suspendiran, Protokol je stavljen u mirovanje i bivša SFRJ je skinuta s liste zemalja korisnika sustava općih preferencijala i isključena iz programa PHARE. Međutim, već u prosincu 1991. prihvaćene su određene korekcije glede Hrvatske, Slovenije, BiH i Makedonije. Tim je mjerama Hrvatska kao sljednica bivše SFRJ ponovno uključena u program PHARE kao i u financijsku suradnju koja proistječe iz popratnih Protokola, ali

⁴ O povezivanju u Heksagonalu vidi pobliže u B. Bonvicini: Political aspects of the inter-relations between the "Hexagonal" and the Alps-Adria initiatives in a changing Europe Paper presented at International Workshop INTERRELATIONS BETWEEN THE HEXAGONAL AND THE ALPS-ADRIA INITIATIVES IN CHANGING EUROPE. Trento 1992.

sada kao suverena država. Na tim osnovama nastavljena je i suradnja s "Alpe-Jadran" zajednicom.

Glede toga uspostavljeni su u korist Hrvatske opći gospodarski preferencijali za poljodjelske proizvode i druga dobra i usluge koje su i prije ulazile u robnouslyžne tijekove između Hrvatske i zemalja članica EEZ-a.⁵

Polazeći od tih odrednica, Republika će Hrvatska i dalje proširivati i obogaćivati suradnju sa zemljama članicama EEZ-a sada EU-a, u obliku bilateralnih, a sa Zajednicom u cjelini u multilateralnim odnosima.

Istovremeno Hrvatska mora poduzimati korake za uključivanje u sve bitne institucije i organizacije EEZ-a sada EU-a, a posebice one koje su važne za gospodarstveni razvoj.

Uspješno ostvarivanje tog cilja uvjetuje se od strane EEZ-a ispunjenjem nekih preduvjeta koji su od strane navedenih institucija i organizacija predviđeni za prijam u članstvo.

Osim toga Hrvatska treba prihvatiti i određene standarde glede kvantitete, strukture, oblika i načina razmjenjivanja gospodarskih dobara i usluga, usput otklanjajući sve uočene nedostatke i slabosti. To se može provesti pravnim utvrđivanjem tih odnosa, te promjenom u vlasničkoj i gospodarskoj strukturi zemlje, koje će preobratiti Hrvatsku u sve prihvaćenijeg gospodarskog partnera u sustavu gospodarske djelatnosti Europske unije i šire.

4. BUDUĆA GOSPODARSKA SURADNJA HRVATSKE I EUROPSKE UNIJE

Promišljajući o budućem razvoju gospodarske djelatnosti u Hrvatskoj, prvo valja proučiti sadašnje stanje i kako se i zašto do toga stanja došlo. Pri tom razmišljanju treba paziti da se ne ponove nedostaci koji su izazvali sadašnje stanje, a da se sve pozitivno iskoristi za budući pozitivan razvoj.

U svezi s tim treba temeljito razmotriti ne samo hrvatske već i europske gospodarske i druge razvojne resurse.

U sadašnjem trenutku Hrvatska se nalazi u tranzicijskom razdoblju prijelaza iz socijalističkog u kapitalistički društveni sustav. To su procesi koji obuhvaćaju sve sfere društvenog djelovanja od rada, ponašanja do razmišljanja. Kao prvo: Najvažniji su u

tome procesi transformacije u području vlasništva, tržišta i političkog ustroja i uređenja.

Drugo, u Hrvatskoj kada se nalazila u sastavu bivše Jugoslavije nije završen povijesni proces industrijalizacije, deagrarizacije i urbanizacije u smislu industrijske faze razvitka europskoga građanskog društva, koje je ono dostiglo s kraja devetnaestog i prva tri desetljeća ovoga stoljeća. Osim toga, industrijski razvitak Hrvatske temeljio se pretežito na zastarjeloj tehnici i tehnologiji koja je uvezena sa Zapada u stanju njezina udaljavanja od suvremenosti i koja je usađena u neodgovarajuće društvenogospodarsko i političko okruženje.

Glavni oblici i metode razvitka u tim uvjetima bili su ekstenzivnost i kvantiteta, a intenzivnost i kvaliteta bili su smatrani sporednim čimbenicima. Posljedice takvog razmišljanja i ponašanja jesu velike strukturne disproporcije u hrvatskome gospodarstvu suprotno onome što se htjelo postići. Društvo je upadalo iz krize u krizu, posljedice su ublažavane, ali osnovni uzroci su zanemarivani. Tijekom vremena došlo je do opće krize društva u kojoj je kriza struktura, oblika i odnosa zauzela stožernu ulogu.⁶

Stjecanjem samostalnosti Republike Hrvatske ukazala se potreba restrukturiranja sveukupnog gospodarstva zemlje. Restrukturiranje je jedan od najtežih i najbolnijih zahvata u gospodarskom tkivu svake zemlje. U Hrvatskoj je ono bilo utoliko teže što pretpostavlja i prijelaz na posve novu tehniku i tehnologiju, organizaciju i upravljanje koje odgovara nastupajućem informacijskom društvu i svim promjenama koje se pod time podrazumijevaju.

Treće, Hrvatska je, u nametnutom joj ratu, pretrpjela velika razaranja proizvodnih i drugih gospodarskih kapaciteta. Procjene kazuju da je oko 20 do 30 % ukupnih proizvodnih, prometnih, trgovačkih i turističkouslyžnih kapaciteta uništeno ili onesposobljeno za uporabu.

Četvrto, Hrvatska glede prethodnih uzroka doživljava pad proizvodnje, gubitak tržišta na prostorima bivše Jugoslavije, Europe i svijeta. Istovremeno je opterećena visokim socijalnim izdacima, troškovima obnove i stvaranja nove države sa svim njezinim organima i aktivnostima, određenim nerazumijevanjem međunarodnih subjekata i drugim poteškoćama.⁷

⁵ Vidi pobjlike J. Deželjin u članku Karakter, dimenzije, ciljevi i zadaci transformacijskih procesa u Republici Hrvatskoj, Razvoj (Development), Zagreb, 1993.

⁷ Vidi A. Vizjak: Međunarodna razmjena u funkciji turističkog tržišta, referat na kongresu "Hotelska kuća 93.", 1993.

⁵ V. Samardžija: Uloga EZ-a u obnovi i razvoju Republike Hrvatske, Razvoj / Development Vol. IX No. 1/92., Zagreb, 1992. str. 79. i 88.

Peto, Hrvatska je zbog ratnih događanja postala zemlja visokog rizika za inozemna ulaganja, i to upravo u situaciji nedostatne domaće akumulacije i nedostatka investicijskog kapitala za obnovu i razvoj svoga gospodarstva.

Sve to bitno otežava proces transformacije i gospodarske obnove kao i daljeg društveno-gospodarskog razvoja Hrvatske.

Istovremeno Hrvatska raspolaze određenim gospodarskim resursima, uključujući i turističke, koji joj omogućuju da brže krene u intenzivniji gospodarski razvoj. To razmišljanje dokazuju prethodne analize i rezultati koji su u ovakvom okruženju postignuti.

Uzimajući u obzir navedene polazne osnove, Hrvatska je morala utvrditi pravac svoga gospodarskog razvoja, definirati ciljeve, zadatke, pravce i metode svog budućeg razvoja, daljnji razvitak gospodarske djelatnosti i razmišljati o uključivanju u europske gospodarske tijekove.⁸

4.1. Provedeni vlasnički procesi transformacije u hrvatskom gospodarstvu - uvjet uspješne suradnje s Europskom unijom

Svrha vlasničke transformacije u gospodarstvu je uspostava takvih vlasničkih odnosa i oblika u okviru kojih će se ostvariti najveća moguća gospodarska i socijalna korist i tako pridonijeti ukupnom gospodarskom razvitku hrvatskog društva i blagostanju građana Hrvatske, te otvaranju prema Europi i Europskoj uniji. To je cilj transformacije i u ostalim područjima djelovanja u društvu. S druge strane, ako se ne ostvare strukturne promjene i u drugim društvenim područjima, vlasnička restrukturizacija sama po sebi ne bi ispunila očekivanja.

Uspjeh transformacije u području vlasništva i restrukturizacija bitno ovisi o zakonskom uređenju samih procesa, te od toga što se očekuje od promjena. Zakonsko uređenje, ma koliko odgovaralo potrebama, nije dovoljno. Treba stvoriti primjereni ambijent, društvenu klimu, a posebice određenu interesnu potrebu motiviranu ciljevima, zadacima i mogućim rezultatima transformacije i restrukturizacije.

Svrha provedbe transformacijskih procesa u području vlasništva jest napuštanje društvenog, a uspostava različitih oblika privatnog vlasništva.

Misli se na uspostavu pluralizma vlasničkih odnosa i oblika u ukupnoj strukturi sustava vlasničkih odnosa, unutar kojega će se svi oblici naći u položaju jednakih šansi i u međusobnoj konkurenciji u tržišnoj ekonomiji. Budući da tržišna ekonomija pretpostavlja postojanje privatnog vlasništva kao prioritetnog vlasništva, ona mora biti sadržana u svakom vlasništvu bez obzira na njegov stupanj socijalizacije. Prevedeno na područje gospodarske djelatnosti to znači da se vlasničkom transformacijom treba dovesti od pojave ortačkih do dioničkih oblika vlasničkih odnosa.

S obzirom na iskustva gospodarske djelatnosti u Europi i svijetu, realno je očekivati da će vlasnička transformacija u Hrvatskoj dovesti do povećanja broja privatnih, inokosnih ili ortačkih poduzeća, bilo kao samostalnih ili interesno povezanih s dioničkim društvima ili sličnim korporacijama na načelima privatne inicijative.

Takvo djelovanje danas se teško ostvaruje zbog siromaštva u primarnom domaćem kapitalu, a što se odražava i u odnosu na podioničarenje društvenovlasničkih odnosa. Ne manja smetnja slobodnom i naravnom kretanju u vlasničkoj transformaciji jest i nestabilna politička situacija koja čini Hrvatsku visokorizičnom za ulaganje kapitala od strane onih koji njime raspolaze.

Prisutan je i otpor gospodarskih subjekata na divizionalizaciju i decentralizaciju društvenih poduzeća već u samom vlasničkom transformacijskom procesu ili izravno nastavkom na te procese.

Stečena iskustva pokazuju da pretjerana centralizacija upravljanja transformacijskim procesima vlasništva kao i sredstvima koja se dobivaju prodajom dionica, također ne idu u prilog uspješnijoj vlasničkoj transformaciji posebice u kontekstu ciljeva koji se njome žele postići.

Otklanjanjem ili barem ublažavanjem ovih slabosti zasigurno bi transformacijski procesi odnosno restrukturizacija i privatizacija vlasništva bila uspješnija, a učinci bi više odgovarali očekivanjima.

U svezi s provođenjem vlasničke transformacije treba voditi računa još o tri bitna čimbenika.

Prvo, nije gospodarski i politički prihvatljivo da se prodaju gospodarska zemljišta inozemnim građanima. Ona bi trebala trajno činiti nacionalno blago građana Hrvatske. Inozemnim ulagačima treba davati koncesije na dugoročnu uporabu zemljišta, a u zajedničkim ulaganjima vrijednost zemljišta transformirati kao udio domaćeg investitora.

⁸ Usporedi: Razvojna strategija hrvatskog turizma - Polazište razvojne strategije turističkog sektora, Narodne novine br. 113/93, Zagreb, str. 2586.

Drugo, nije poželjno da inozemni ulagači zadobiju dominaciju u ukupnim vrijednostima poduzeća ili na pojedinim gospodarskim prostorima. To međutim ne znači da takvu poziciju inozemni ulagači ne bi mogli imati u pojedinim hrvatskim poduzećima.

Treće, domaći i inozemni vlasnici gospodarskih poduzeća trebali bi podjednako snositi i društvene troškove koji se odnose na infrastrukturne objekte koje koriste, razmjerno njihovim udjelima u glavnici poduzeća.

Tom prilikom treba upozoriti na opasnost od etatizacije društvenog vlasništva umjesto njegove privatizacije uopće. Brojna do sada provedena istraživanja kazuju da je ta opasnost stvarna. Ona se nalazi u samoj činjenici da je proces vlasničke pretvorbe u cjelini pod provedbom i kontrolom državnih organa. Ti su organi koncentrirali u svojim rukama gotovo sva financijska sredstva dobivena prodajom dionica ili prodajom cijelih poduzeća kao jedinstvenog poslovnog sustava. Stvoreni su negospodarski uvjeti koji osiguravaju većinu vlasničkih udjela upravo tim organima i organizacijama u poduzećima nastalim u procesima vlasničke transformacije. Na taj se način osigurava i većinski dio u upravljanju poslovanjem i razvojem tako nastalih poduzeća.

Sva dosadašnja domaća i svjetska iskustva dokazuju da država nikad nije bila dobar gospodar. Stoga taj vid organizacije treba uzeti samo kao prijelazan i prolazan oblik djelovanja, a upravljanje treba predati poduzetničkim i managerskim strukturama.

Na taj se način ne umanjuje važnost državne intervencije u gospodarstvu uopće. Država ima nezamjenjivu ulogu u stvaranju zakonske regulative, kreiranju gospodarske i razvojne politike putem kredita, carinske zaštite, devizne, porezne i drugih politika. Država treba osigurati putem svoje regulative funkcioniranje tržišta otklanjajući monopolne i druge smetnje i osigurati pravnu sigurnost tržišnih subjekata i jednake šanse u međusobnoj konkurenciji bez obzira na vlasničke i poduzetničke oblike. Bez tih strukturnih promjena ne može se realno ostvariti gospodarsko približavanje Europskoj uniji i njezinim gospodarskim institucijama.

4.2. Transformacije sustava upravljanja - uvjet približavanja Europskoj uniji

Uz prethodno naznačenu potrebu gospodarske transformacije u Hrvatskoj, nasušno je potreban i

novokoncipiran i pravilno educiran upravljački sustav, koji će odgovarati suvremenim zahtjevima poduzetničke i managerske teorije i prakse, a koji bi trebao razviti sposobnost ostvarivanja učinaka ravnih onima u razvijenim zemljama Zapada, a posebice članicama Europske unije. Hrvatska još nije podigla i educirala moderan i efikasan management svjetskih i europskih osobina, koje krase poštenje, radinost, profesionalnost, te odanost radu. To je razumljivo ako se uzme u obzir da je managerstvo u bivšoj Hrvatskoj u okviru bivše Jugoslavije bilo proglašeno politički neprihvatljivim, a Hrvatska je premalo vremena u novom društvenom uređenju, da bi mogla stvoriti novi moderan menadžment svjetskih osobina. Ali to ne znači da se mnogi rukovodeći kadrovi, posebice poduzeća koja su bila uključena u međunarodnu razmjenu, nisu oprobali u managerstvu zapadnog sustava.

Teorijska i praktična podloga za razvitak menadžera i menadžmenta u Hrvatskoj evidentna je i postoji. No, to je kvantitetno, ali i još više kvalitetno, suviše malo u smislu uspješnog i efikasnog upravljanja i vođenja mnogobrojnih gospodarskih subjekata. Mnogim inače uspješnim menadžerima u suradnji s domaćim, a još više s inozemnim partnerima još nedostaju potrebna znanja iz teorije i prakse poduzetništva i menadžmenta, te sposobnosti i vještina da ta znanja u praksi uspješno primijene i ovu dalje usavršavaju u smislu zahtjeva vremena u kojemu se svjetsko i hrvatsko gospodarstvo treba razvijati.

Problem poduzetništva i menadžerstva u Hrvatskoj je utoliko složeniji, kada je riječ o specijaliziranom managementu kao što je marketing management, finacijski management, kadrovski management, razvojni management i drugo, koji danas poprimaju svojstva inovativnog poduzetničkog managementa, te zahtijevaju veliko iskustvo, znanje i sposobnost.

Iz tog razloga proizlazi i potreba restrukturizacije sveukupnog sustava upravljanja od osnovnih proizvodnih i uslužnih poduzeća, pa preko srednjih i viših razina društvene organiziranosti, do gospodarstva u cjelini.

Pritom nije riječ samo o upravljanju na mikro već i upravljanju na mezomakro i makro razini, globalnom upravljanju glavnim proizvodnim i uslužnim komponentama, te strateškim pravcima razvoja nacionalnoga gospodarstva u cjelini. Misli se uglavnom na strateško planiranje, na vođenje određenih politika na državnoj razini kao što su:

kreditna, devizna, porezna, prostorna, urbanistička, znanstvenotehnoška i druge politike. One trebaju održavati i ispunjavati konzistentnost, racionalnost, progresivnost i suvremenost razvojnih vizija, uravnoteženost, dinamičnost i stabilnost bez prevelikih oscilacija u provedbi. U tom smislu gotovo presudna je i uloga pravilno ustrojenog pravnog sustava zemlje, koji stvara primjerenu i zdravu sredinu gospodarskim subjektima za njihov optimalni razvitak i osigurava s pravnog aspekta normalno funkcioniranje tržišnog gospodarstva potrebnog za približavanje Europskoj uniji i Zapadu.

5. UVJETOVANOST RESTRUKTURIZACIJE I TRANSFORMACIJE NOVIM INOZEMNIM KAPITALNIM ULAGANJIMA

U današnje vrijeme je evidentno da proces uspješne transformacije i restrukturizacije kao i daljnji značajniji razvitak hrvatskoga gospodarstva neće biti moguće ostvariti bez dodatnog inozemnog kapitalnog ulaganja. Budući da potrebni kapital nije dostatan i ne postoji vjerojatnost da će se za dogledno vrijeme moći dobiti iz domaćih izvora, nužno je stvoriti mogućnost ulaska u zemlju nositeljima kapitala iz inozemstva. Poželjno bi bilo pri toj djelatnosti osigurati, da veći dio hrvatskoga vlasništva u području gospodarske djelatnosti bude u rukama žitelja Republike Hrvatske. Treba imati na umu da je inozemnom kapitalu konačni cilj ostvarivanje vlastitog interesa i profita, bez obzira na naravne i ekološke posljedice.

Pritom nije u pitanju samo uvoz inozemnog kapitala u Hrvatsku, već globalni i strateški omjer između inozemnih i domaćih izvora ulaganja, te u pogledu rasporeda i odnosa društvenih troškova i poreznih davanja gospodarskih i drugih subjekata, te u suvremenosti tehničkih i tehnoloških komponenti koje potiču razvoj gospodarstva.

Potrebno je, kada je to moguće, realizirati zajednička ulaganja na osnovi dobro koncipirane i općeprihvaćene razvojne politike u gospodarstvu. Pritom je važna realna prosudba hrvatskog dijela uloga u koji bi trebala ulaziti i cijena zemljišta kao udio hrvatskoga vlasnika, koja bi trebala i ostati vlasništvo hrvatskih građana ili hrvatske države. Prilikom dogovaranja zajedničkih poslova u tom kontekstu bilo bi potrebno zauzeti stav da se zemljište daje u zakup na dugi vremenski rok.

U svezi s izloženim potrebno je razraditi i koncept hipotekarnih kredita, te mogućnost dobivanja beskamatnih ili malokamatnih kredita za gospodarsko aktiviranje pasivnih krajeva, u području gospodarske djelatnosti, pomažući naše ljude, vlasnike kapitala u inozemstvu da ulažu u domovinu.

Treba također na efikasniji način razriješiti za sada nedefiniranu ulogu državnoga kapitala, osobito glede ulaganja u velike infrastrukturne objekte, u ekološke sustave i javna državna poduzeća. Takva poduzeća treba na odgovarajući način razlikovati od klasičnih državnih poduzeća vodeći takvu gospodarsku politiku da se javno poduzeće u cijelosti i što prije, gdje je god to moguće, pretvori u poduzetničko managersko poduzeće ili na drugi način privatizira.

Država će vjerojatno, kao institucija koja raspolaze velikim financijskim sredstvima, još duže vrijeme morati ostati jednim od sudionika u investiranju i upravljanju nekim ključnim infrastrukturnim djelatnostima u državi, ali ne bi trebala dugo ostati u apsolutno dominantnoj ulozi, jer taj položaj države s obzirom na zapadna iskustva nije poželjan.

Dosadašnji stav i stečeno iskustvo prema dokapitalizaciji također treba bitno mijenjati. Prema dosadašnjim iskustvima, izgleda da ona do sada nije pravilno shvaćena i provedena u smislu dodatnog priljeva novog kapitala koji bi bio nužan za unutrašnju tehničku, tehnološku, organizacijsku i upravljačku restrukturizaciju. Za tu bi svrhu mogao poslužiti i novčani kapital dobiven prodajom dionica u procesu podioničarenja bivših društvenih poduzeća.

Iako je hrvatsko društvo zasad oskudno u slobodnom kapitalu većih razmjera, to ne znači da ne postoje određene uštede naših građana, pojedinačno uzeto koje nisu male. Neka istraživanja vršena posljednjih godina ukazuju da su vlasnici kapitala bili više skloni kupovati pojedine manje gospodarske objekte ili poduzeća nego ulagati svoje teško stečene uštedevine u kupovinu dionica pretežno nesolidnih poduzeća s još nesolidnijim menadžmentom i rukovoditeljstvom. Teorijski gledajući, nema razloga da se te pojedinačno uzeto male uštedevine ne pretvore u kapital malih poduzeća koje bi na taj način, u cjelini uzeto, značile skupno mnogo više u oživljavanju gospodarskih tijekova u Hrvatskoj.

Međutim, kada je riječ o ulaganjima nužno je ukazati na činjenicu da ukupni gospodarski, pravni sustav i financijske institucije, mogu davati određene olakšice i garancije uobičajene, a koje se i inače

provode u okviru zapadnoga tržišnoga gospodarstva kao što su: porezne i carinske olakšice, mogućnost transfera dobiti, hipoteke i drugo.

Dakako, treba zauzeti stav od svih odgovornih subjekata potvrđen, da je najvažnije pružiti jednake šanse svima da u konkurentskoj borbi na gospodarstvenoj utakmici, ostvare dobit koja neće zaostajati za drugim konkurentskim zemljama u daljem i bližem okruženju.

U rečenom kontekstu i u sadašnjim uvjetima prihvatljiva je deviza "oslonca na vlastite snage", ali ona ne treba umanjiti značenje inozemnog kapitala u daljnjem bržem razvoju gospodarske djelatnosti u zemlji. Pod njezinim se utjecajem mogu brže stvoriti uvjeti za priljev inozemnoga kapitala i njegova uključivanja u razvoj hrvatskoga društva uopće na dobrobit svih žitelja Republike Hrvatske.

9. ZAKLJUČAK

U skoroj se budućnosti mora računati na sve veću gospodarsku konkurenciju na domaćem i međunarodnom tržištu. Realno je očekivati da će konkurentske zemlje nastojati svoju gospodarsku ponudu bogatiti i širiti, povećavati njezinu kvalitetu, da će sve učiniti da zadrže već osvojena tržišta, i po mogućnosti otvore nova, posebno izvan tržišta svoje zemlje. Pojavit će se i nove konkurentske zemlje, ne samo u dalekim dijelovima svijeta, već i u našoj neposrednoj blizini. Konkurencija će zasigurno veliku pozornost posvetiti gospodarskom razvitku novostvorenih zemalja na istoku Europe. Razvijene zemlje težit će svim silama da svoja dosadašnja tržišta zadrže, a da istovremeno osvoje nova. Velike europske integracije će budućom gospodarskom politikom zasigurno utjecati da se takvi i slični gospodarski tijekovi nastave i razvijaju i unutar zemalja sadašnjih i posebice novih članica.

Zasigurno će kvantiteta ustupiti veću ulogu kvaliteti usluga i proizvoda na visokoj razini u svakoj gospodarskoj sredini posebice zemalja Europske unije. Ali, to ne znači da će nestati potražnje usluga i proizvoda niže razine složenosti i cijena.

S obzirom na tržišnu preorijentaciju i zapadni način ustroja istočnoeuropskih zemalja, može se očekivati veća imovinska i financijska diferencijacija među stanovništvom novostvorenih zemalja. Glede toga moguća je i veća gospodarska suradnja tih zemalja s međunarodnim gospodarskim tijekovima, posebice s europskim zemljama, među kojima će Europska unija vjerojatno biti najprivlačnija i naj-

interesantnija. Tome je u potpunosti pridonijela i liberalizacija državnopolitičkog i gospodarskog ustroja tih zemalja, te veća orijentiranost prema drugome svijetu uključujući i razmjenu dobara, usluge i kapitala. Time će se slijedom jače otvoriti i njihove državne granice i njihova gospodarstva.

Hrvatska ne može računati da će za stanovito buduće razdoblje od deset do petnaest godina moći uspješno gospodarski nositi u konkurenciji na međunarodnom tržištu visokostrukturiranih i najkvalitetnijih proizvoda i usluga.

Realno gledajući, Hrvatska na duži rok ima mogućnosti da svoje gospodarske i druge resurse usmjeri i na bolju gospodarsku budućnost. Hrvatska mora, međutim, proći kroz određeno prijelazno razdoblje u kojem će djelovati na dva pravca.

Prvi smjer bi se očitovao na očuvanju sadašnjih i postupnom vraćanju izgubljenih gospodarskih tržišta kao posljedice Domovinskog rata, uz intenzivno strukturalno poboljšavanje i povećanje kvalitete usluga i proizvoda na domaćem i inozemnom tržištu.

Drugi će smjer biti radikalno okretanje prema složenoj gospodarskoj ponudi i njezinu povećanju na višu razinu i ujedno postupno, ali uporno osvajanje novih gospodarskih tržišta u Europi i svijetu.

U ostvarivanju ovih i osnovnih pravaca gospodarskog razvoja, osim spomenutih transformacija i restrukturizacija, bit će nužno utvrditi puteve Hrvatske za prijam u članstvo Europske unije, a glede snažnijeg razvoja nacionalnoga gospodarstva, te u one europske i svjetske institucije i organizacije koje se izravno bave gospodarskim razvojem.

LITERATURA

1. Bonvicini, B.: Political aspects of the inter-relations between the "Hexagonal" and the Alps-Adria, initiatives in a changing Europe Paper presented at International Workshop Inter-relations between the heksagonal and the Alps-Adria initiatives in changing Europe, Trento 1992.
2. Deželjin, J.: Prilog razumijevanju transformacijskih procesa u području vlasništva i poduzeća u Republici Hrvatskoj, *Gospodarstvo Istre*, br. 2/1993. Pula 1993.
3. Dulčić, A.: Pretvorbom do efikasnog poduzeća, *Turizam* br. 3-4/1992, Zagreb 1992.
4. Drucker, P.: Inovacije i poduzetništvo, *Globus*, Nakladni zavod, Zagreb 1992.
5. Jagodić, D.: Rehabilitacija funkcije direktora malih i srednjih hotelskih kuća - referat na Međunarodnom okruglom stolu pod nazivom: Management malih i srednjih poduzeća, *Ekonomski fakultet Rijeka*, prosinca 1993. u Rijeci.
6. Kunst, I.: Strategija rekonstrukcije turističkog sektora "Turizam" br. 5-6 / Zagreb, 1992.
7. Samardžija, V.: Uloga EZ-a u obnovi i razvoju Republike Hrvatske, *Razvoj/Development* Vol. IX No 1/92. Zagreb 1992.
8. Vizjak, A.: Međunarodna razmjena u funkciji turističkog tržišta, referat na kongresu "Hotelska kuća 93.", 1993.
9. The European Community and its Eastern Neighbours European documentation, 8/1990. Office for Official Publications of the EC-s, Luxemburg 1990.
10. XXV General Report on the activities of european Community 1991. Commission of the EC-s, Brussels, Luxemburg 1992.

Ana Vizjak, Ph. D.

ECONOMIC COOPERATION OF THE REPUBLIC OF CROATIA AND EUROPEAN UNION

Summary

The aims of the European Union establishment and development were initially determined by the Roman Agreement and later annexed so that from the common market attitude they soon started towards the economic and political union, integrated market and finally towards the monetary system.

The European integration processes have directly influenced and will influence even more in future the countries which are not members of the European Union, included Croatia.

From the beginning of the nineties, however, due to the war in and around Croatia, the established flows of goods and services were interrupted between Croatia and the European Union country members or are due to the same reasons significantly decreased. Considering the future development of the economic activities in Croatia it is necessary to start from the present situation, the ways and reasons of the present situation. As a necessary condition of the approach to the European Union it is necessary first to transform the Croatian economy, i. e. to prepare it for the future cooperation with the West and primarily with the European Union.

The transformation in the sphere of the ownership is neither the aim nor the purpose to itself. Among other things, it is a necessary condition for the establishment and development of the entrepreneurial economy and the related methods of management with the aim to approach the western economies, particularly the European Union.

At present it is completely evident that the process of the successful transformation and restructuralization? as well as the further development of the Croatian economy will not be to realizable without the additional capital. Since there is no capital now and in the foreseeable period of time from the local sources or at least not in the adequate degree, it is necessary to open the doors to capital from the foreign sources.

Key words: European Union, economy, economic development, cooperation, Croatian economy, property, ownership, transformation, capital, capital investment.